

ЕДИН БЪЛГАРИН В ГЕРМАНИЯ БИОГРАФИЧНИ БЕЛЕЖКИ ЗА ПРОФ. Д-Р ПЕТЕР МЮЛЕНС (1874-1943)

Анета Кирова

A BULGARIAN IN GERMANY BIOGRAPHICAL NOTES ON PROF. DR. PETER MULLENS (1874-1943)

Aneta Kirova

РЕЗЮМЕ

Проследен е жизненият и творчески път на професор д-р Петер Мюленс – блестящ паразитолог, малариолог, микробиолог, главен армейски хигиенист, професор, автор на многобройни публикации. Фокусът е насочен към приноса на проф. Мюленс в организирането на борбата с маларията в българската войска по време на Първата световна война, работата му по ликвидиране на заболяването в южните области на страната, усилията му по организиране на експерименталната работа на Института в Бургас.

Ключови думи: проф. д-р Петер Мюленс, паразитология, малария, организация на здравеопазването, история на медицината

SUMMARY

The life and creative path of a professor Dr. Peter Mullens is traced - brilliant parasitologist, malariologist, microbiologist, chief army hygienist, professor, author of numerous publications. The focus is on the contribution of Prof. Mullens in the organization of the fight against malaria in the Bulgarian army during the First World War; his work on the successful elimination of malaria in the southern regions of the country, his efforts in organizing the experimental work of the Institute in Burgas.

Keywords: Prof. Dr. Peter Mullens, parasitology, malaria, health care organization, history of medicine

„Аз съм войник, с пушка при нозе, и щом вие, българите, имате нужда от мене - веднага съм при вас!“

- проф. П. Мюленс

Петер (или както се среща в някои документи Пол, Паул) Мюленс е роден през 1874 година в Бон, Германия. За семейството му се знае малко, той е син в многодетно семейство, израснал е в периода след френско-пруската война - период на възход на германската държава. От ранно детство има силно развито чувство за справедливост, хуманност, строг и взискателен е към всички и най-вече към себе си. Покрай научната си работа се е занимавал и с музика и има рядък музикален усет. Завършва медицина през 1898 г. в Бон, а след дипломирането си се насочва към войската и постъпва на работа като медицински офицер в императорските военно-морски сили на Германия. След 1901 година напуска службата във флота и се насочва към паразитологията като заема длъжност в Хамбургския институт по тропическа медицина. Той работи и се оформя като лекар и учен под влиянието на такива значими имена като Луи Пастър, Рудолф Вирхов и Роберт Кох. През 1905 година работи като асистент на Кох и още същата година успява да култивира в изкуствена среда един от видовете спирохети, а по-късно (1906 г.) има успех и конкретно с култивирането на спирохета палида - причинителя на сифилиса. По-късно проф. Мюленс се занимава с противомаларичното

действие на плазмохина и с това дава едно сигурно средство за борба с маларията, работи също по прилагането на препарата ятрен при амебната дизентерия и препарата германин при сънната болест (Сливенски, 1943).

С малария започва да се занимава по-обстойно при престоя си в Ерусалим, където работи за ограничаването на маларичната епидемия през 1912-1914 години.

През същия период българската войска търпи големи загуби от холерната епидемия, избухнала по време на освободителните войни. Епидемиите често съпровождат войните. Така например, по време на Кримската война (1853-1856) в град Варна, след дебаркирането на френски войски избухва тежка холерна епидемия. В официален документ се цитира, че броят на починалите от холера в хода на Кримската война е 10 000 (Иванова, 2021).

Цар Фердинанд преценява холерата и поражението от нея като най-важния фактор за военните ни нещастия. Във връзка с това, още през октомври 1915 година, в началото на Първата световна война, царят кани станалия вече известен като паразитолог и познавач на тропическите заболявания проф. П. Мюленс да заеме поста „хигиенист

съветник на българската армия“. Мюленс се отзовава веднага на тази покана и остава като армейски хигиенист в редовете на българската войска до края на войната. Така започва хигиенната епопея на проф. Мюленс. Подкрепен от строевото и санитарното командване, той успява да развие широка профилактична дейност както на фронта, така и в тила, като прави всичко за опазване боевата мощ на българската войска дори и при най-трудните и нехигиенични условия на живот и най-тежки сражения.

Освен от видимия враг на боевата линия, българският войник е преследван и от невидими врагове – причинители на редица заболявания. Тежки и опустошителни болести причакват войсковите части по нездравословните долини на Албания, Беломорието, Македония и по равнините на Добруджа. От порядъка на хиляди се изчисляват жертвите на петнистия и възвратния тиф сред населението на Сърбия и Македония и сред сръбските военнопленници. Българската войска е застрашена и от епидемичния ход на тифа. Коремният тиф, дизентерията и холерата светкавично се разпространяват сред турската войска, както и сред руските военни части по бойните полета на Добруджа. Командването в този период се насочва към бързи и решителни мерки за ограничаване на епидемиите.

Но като най-страшен враг в документите се изтъква маларията (Ценов, 1943). Първите заразени от малария във войската се регистрират още през 1916 г. в Македония и Беломорска Тракия. През лятото и есента на 1917 г. разпространението ѝ придобива вид на вече тежка и опустошителна епидемия. Чак през 1918 г., и то благодарение на повсеместното прилагане на профилактичните мерки, предписани от проф. Мюленс, разпространението е вече по-умерено и заболелите както сред войниците, така и сред цивилното население чувствително намаляват. Размерът на катастрофалните поражения от страна маларията могат да бъдат описани с изчисленията на изтъкнатия биолог и ентомолог проф. Консулов и данните на българския клиницист и малариолог проф. Моллов, според които се касае за над 400 000 войници, боледували от малария само на южния фронт, което е повече от половината личен състав на българската войска. Особено тежко е положението на войските заемащи позиции в Беломорието. От един само кавалерийски полк, наброяващ 1080 души, остават здрави едва 34 военносслужещи. В съседния му пехотен полк заболяват 80% от личния състав. Във войсковите части около град Кавала заболяемостта сред военните части се движи между 57% до 98.8%. По този начин цели войскове части

остават през топлия сезон на годината по болници и лазарети, без да има никаква военна полза от тях. Смъртността от малария е необичайно висока, тъй като преобладават случаите от малария тропика – най-тежката форма на болестта, която протича злокачествено и води до смърт. Само за един ден в град Ксанти се съобщава за 162 смъртни случая. В лагерите на неприятелските войски положението също е печално. През 1917 година около Солун се разгръща епидемия от малария, която извежда от строя 70000 англичани и 60000 французи. Общата заболяемост достига до 70% от състава на неприятеля (Ценов, 1943).

По отношение на коремния тиф, дизентерията и холерата проф. Мюленс предприема също енергични мерки. Той препоръчва системното обезвъшчаване, като нарежда да се построят специални бани – станции за обеззаразяване към всяка дивизия. Такива се формират при болниците, казармите, лагерите, по железопътните възли, има данни, че такива са организирани в Удово, Симитли, Сандански, Битоля, Велес, Скопие и на много други места. Професор Мюленс формира и подвижни дезинфекционни команди или отряди, които работят с различни подръчни съдове за обеззаразяване с по-голям обем – бъчви или варели. Той прави усилия да достави от Германия дезинфекционни машини, особено необходими по време на епидемия. След прилагането на стриктни мерки по обезвъшчаването заболяемостта от петнист тиф сред войници, офицери, цивилно население и дори сред военнопленниците рязко спада.

По отношение на маларията проф. Мюленс пристъпва към задължително лечение на паразитоносителите, организира полеви лаборатории за поставяне на точна микроскопска диагноза – такива се разполагат към щаба на всяка отделна българска армия. В тези лаборатории се извършват и бактериологични изследвания за доказване на други болестотворни причинители. Към по-големите болници проф. Мюленс урежда да се открият маларични отделения и станции за последващо лечение на оздравяващите. Това е много прогресивна противоепидемична мярка – до този момент болните от малария са лекувани само в терапевтичните отделения. Мерките срещу комарите също не изостават, тук голямо участие взема и проф. Консулов. Благодарение на продължителната и неуморна борба на проф. Мюленс и неговите непрестанни и неколкократно обиколки из Македония, Тракия, Добруджа и южните части на „стара“ България и поемайки редовно рискове по отношение на собственото си здраве повечето от препоръчаните противомаларични мерки са успешно приложени. Теми мерки дават позитивни

результати – през 1918 година маларийната заболяемост бележи спад.

Със своите благотворни действия проф. Мюленс се очертава като един от най-значимите дейци за организиране на процеса на запазване на боевата мощ на българската армия по време на Първата световна война. По този начин е съхранено здравето на българските войници, а също и здравето на хиляди мирни граждани и то в зона, която по това време се смята за една от най-маларичните на целия европейски континент. Германският малариолог и хигиенист напълно оправдава доверието на цар Фердинанд и на българското правителство и изпълнява блестящо задачата си. За тези заслуги проф. Петер Мюленс е удостоен с офицерски кръст за храброст. През своя тригодишен престой в България той завързва приятелства с българските си колеги. Освен всичко друго, проф. Мюленс е с открит характер, непринудено и естествено държане, което поражда уважение сред политици, военни ръководители, медици, учени, граждани и войници. По-късно, след като заема длъжността директор на Хамбургския институт по тропически болести, той постоянно съдейства за изпращането на български студенти и лекари на специализация в повереното му учреждение за обучение по проблемите на маларията. По-късно тези специалисти поемат борбата с маларията на територията на България.

Проф. Мюленс посещава България още няколко пъти през 20-те и 30-те години на XX век. Той участва през 1926 година в изпитанията на препарата плазмохин, лекарство срещу малария, тези научни дирения се провеждат под негова егида и с участието на кадрите на Бургаския противомаларичен институт (Кесяков, 1958). През същата година провежда борба срещу наново надигналата се епидемия от малария и организира заедно с нашите санитарни власти в Ямбол и Бургас мерки срещу болестта. В бургаската болница под негово лично наблюдение са лекувани повече от 300 лица с тежка форма на малария. Той не само лекува пациентите, но и със собствени средства ги подпомага. Не е рядкост в Бургас, както и в Македония, професорът да раздава на болни деца и възрастни лекарства и храна. Проф. Мюленс работи в нашата страна и през 1928 и 1938 година. През тези години той посещава най-отдалечените бургаски, петрички, свети-врачки и горно-джумайски селца, за да провежда и организира борбата с маларията.

Проф. Мюленс нарича България свое „второ отечество“, а себе си „един българин в Германия“ и „един войник с пушка при нозе,“ който, ако

България го повика, винаги е готов да се притече на помощ (Сливенски, 1943). И наистина, при вторичните му посещения населението го посреща възторжено, като роден син. Когато през 1939 година той посещава петричкия край, споделя, че не е очаквал толкова сърдечен прием от страна на местните жители.

От 1934 до 1936 г. проф. Мюленс съдейства за борбата срещу тропическите болести в Япония и Китай, работи през този период и в Южна Африка и в Камерун, отново срещу маларията (Сливенски, 1943). По времето на масовия глад в СССР през периода 1921-1922 година професорът е представител на Германския Червен кръст и прави всичко възможно да спре разразилата се епидемия от кожен тиф.

Въпреки напредналата си възраст, проф. Мюленс продължава да помага на България и след избухването на Втората световна война. През 1941 година той посещава българските войски в Македония и Тракия и всички стари места, където е развивал успешно профилактичната си дейност. Съвременници говорят за неговите бащински напътствия и грижи и за това, как той се старае да прилага най-модерните средства за борба с маларията, която отново демонстрира застрашителни размери. Той организира курсове за санитарни офицери и подофицери и изнася беседи за предпазване от болестта и сред цивилното население.

Самият проф. Мюленс се счита за войник на фронта за борба срещу заболяванията и счита за свой най-траен и скъп спомен съвместната хигиенна дейност с българските си колеги, с българските офицери и войници. Кариерата на прочутия хигиенист и малариолог продължава с борбата с маларията в Далмация, тогавашна Югославия, където работи рамо до рамо с Фридрих Фюлеборн, друг изтъкнат германски паразитолог, с Бернхард Нохт – блестящ учен, чието име днес носи Хамбургския институт по тропическа медицина.

През 1925 година проф. Мюленс става „Доктор хонорис кауза“ на Хамбургския институт по тропическа медицина, през 1935 г. - член на Академия Леополдина. През 1939 г. е удостоен с титлата „Доктор хонорис кауза“ на Софийския университет за приноса му в борбата с маларията. Той е международно признат експерт по малария и известно време работи в Комисията по малария към Обществото на нациите в Женева, автор е на множество научни публикации и книги.

Една страница помрачава неговата светла

биография. През 1933 г. проф. Мюленс става член на Национал-социалистическия съюз на учителите във фашистка Германия, а по-късно през същата година е един от 900-те преподаватели, които подписват историческото „Заявление на професорите за подкрепа на Адолф Хитлер и национал-социалистическата държава“. Умира през 1943 година в Хамбург. Отива си твърде рано, едва на 69 годишна възраст.

Въпреки описания сенчест епизод от биографията му, професор Петер Мюленс ще остане в паметта на българите като самоотвержен и сътрадателен лекар и специалист, искрено обичащ България и всичко българско, спасил десетки, а може би и стотици хиляди животи на наши военнослужещи и на обикновени граждани.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Иванова, Е., „Епидемиологични хроники на борбата с инфекциозните болести във Варненски регион (1878-1944)“, Варна, 2021.
2. Сливенски, М., „Съобщение и бележки“, сп. „Медицински преглед“, 1943, кн. 6.
3. Ценов, Ив., „Заслугите на проф. Мюленс към българската войска през Великата война“, траурно слово, сп. „Медицински преглед“, 1943, кн. 8.
4. Кесяков, Ив., „Спомени“, ч. I-II, непубликувани, 1958, Благоевград, Архив – „Балканско общество по автобиографистика и социално общуване“.

! *Адрес за кореспонденция:*

*Д-р Анета Кирова, специалист паразитолог
anetakirova@abv.bg*